

1

DUBEN 1944

Štěkot psů je doháněl. Už nebyli daleko.

Dva muži se za noci prodírali hustým polským lesem. Drželi se břehů Visly, jen pár kilometrů je dělilo od Slovenska. Jejich vychrtlá těla křičela vyčerpáním, byla na pokraji zhroutení. Byli oblečení v hadrech, potrháných a špinavých; špatně padnoucí dřeváky, v hustých lesích beztak nepoužitelné, už dávno zahodili. Páchli, víc lovná zvířata než lidé.

Ale teď se štvanice chýlila ke konci.

„*Sie sind hier!*“ slyšeli za sebou výkřiky Němců. *Jsou tady!*

Tři dny a tři noci se schovávali v hromadách dřeva za plotem okolo tábora. Zakrývali svůj pach před psy směsí tabáku a petroleje. Slyšeli kroky procházejících dozorců, chybělo jen pár centimetrů, aby je objevili a zatáhli zpátky za smrtí, na jakou žádný člověk nechce ani pomyslet, dokonce ani tady.

Potom, třetí noc, se pod závojem temnoty vyškrabali ven. Šli jen v noci, kradli všechny zbytky jídla, na které na okolních farmách narazili. Tuřiny. Syrové brambory. Dýně. Ohlodávali je jako vyhladovělá zvířata. Ať to bylo cokoli, bylo to lepší než ta zatuchlá břečka, která je poslední dva roky udržovala taktak naživu. Zvraceli, jejich těla odvykla pevné stravě. Alfréd si včera zvrtnul kotník a teď se snažil držet krok o jedné noze schopné chůze.

Ale někdo je viděl a udal. Jen pár stovek metrů za sebou slyšeli psy a německé výkřiky. Blížily se k nim.

„*Hier entlang!*“ Tudy!

„Alfréde, poběž, rychle!“ vybízel mladší svého kamaráda. „Musíme jít dál.“

„Já nemůžu. Nemůžu.“ Krvavé, sedřené nohy kulhajícího muže zakoply a on se zhroutil z říčního náspu. Posadil se. Byl na pokraji úplného vyčerpání. „Jsem hotový.“ Znovu zaslechli křik, tentokrát ještě blíž. „K čemu to je? Stejně je konec.“ Rezignovanost jeho hlasu jen potvrdila to, co v hloubi duše oba věděli: že je po všem. Že prohráli. Dostali se tak daleko, ale teď zbývaly už jen minuty, než je pronásledovatelé chytí.

„Alfréde, musíme jít dál,“ naléhal jeho přítel. Seběhl z náspu a pokusil se zvednout druhého uprchlíka, který byl však i přes svůj zubožený stav nesnesitelně těžký.

„Rudolfe, já nemůžu. Nemá to cenu.“ Zraněný muž jen dál seděl, na konci sil. „Jdi dál. *Tady*–“ Podal příteli vak, který nesl. Důkazy, které bylo třeba vynešt. Sloupce jmen. Data. Mapy. Nevyvratitelné důkazy o nevýslovných zvěstvech, o nichž se svět musel dozvědět. „Jdi! Povím jim, žeš mě tu nechal už před pár hodinami. Získáš trochu času.“

„Ne.“ Rudolf se ho znovu pokusil zvednout. „Copak jsi přísahal, že neu-mřeš tam v tom pekle, jen abys to teď vzdal...?“

Ale viděl to v přítelových očích. Totéž co viděl ve stovkách dalších párů očí ještě v táboře, u těch, co to nadobro vzdali. V tisících.

Umřít je někdy prostě jednodušší než bojovat dál.

Alfréd ležel, dýchal ztěžka, téměř se usmíval. „Teď jdi.“

Z lesa, už jen na metry daleko, zaslechli cvaknutí. Natažení kohoutu pušky. Strnuli.

Je konec, uvědomili si oba naráz. Našli je. Srdce se jim splášila strachem.

Z temnoty vystoupili dva muži. Oba v civilních oděvech, s puškami, tváře odhodlané a pomazané sazemi. Bylo jasné, že to nejsou vojáci. Snad jen místní farmáři. Třeba právě ti, kteří je udali.

„Odboj?“ pronesl Rudolf a v očích mu zajiskřil poslední doutnající uhlík naděje.

Dvojice chvíli mlčela. Jeden natáhl kohout pušky. Pak ten větší, zarostlý a v pomačkané lovecké čepici, přikývl.

„Tak nám pomozte, prosím!“ vyjekl Rudolf polsky. „Jsme z tábora.“

„*Tábora*?“ Muži si nechápavě prohlíželi jejich pruhované uniformy.

„Podívejte!“ Rudolf natáhl předloktí a ukázal jim vytetované číslice. „Auschwitz.“

Štěkot psů už byl téměř u nich. Zbývaly jen metry. Muž v čepici se ohlédl za zvukem a přikývl. „Vezmi svého přítele a pojď za mnou.“

2

ZAČÁTEK KVĚTNA WASHINGTON, D.C.

Bylo to poprvé, co ho požádali o účast v tak vybrané společnosti, a kapitán Peter Strauss doufal, že po tom, co jim bude muset oznámit, to nebude zároveň i naposled.

Byl sychravý pondělní podvečer a nálada kolem stolu v Oválné pracovně Bílého domu byla stejně pochmurná jako olovené nebe za okny. Zprávy těch dvou uprchlíků, Rudolfa Vrby a Alfréda Wetzlera, dorazily do nejužších kruhů prezidenta Roosevelta do několika dnů od chvíle, co přešli přes polskou hranici na Slovensko.

Jako jeden z nejmladších, ale vysoce postavených důstojníků Úřadu pro strategické služby Billa Donovana, a sám Žid, Strauss věděl, že podezření ohledně nacistických vyhlazovacích táborů – tedy nejen táborů pro nucené práce – sahají až do roku 1942, kdy ze skupin evropských Židů prosákly zprávy o nějakých stech tisících Židů sebraných v ghettech ve Varšavě a Lodži a pravděpodobně zavražděných. Ale autentické výpovědi dvou uprchlíků z Auschwitzu, podepřené skutečnými dokumenty ukradenými přímo ze správních úřadů tábora, které uváděly jména a čísla a vypovídaly o továrně uspořádaném procesu masové likvidace, dodaly věrohodnost těm nejhorším obavám.

Roosevelt, jeho ministr války Henry Stimson, ministr financí Robert Morgenthau, šéf zpravodajců a ředitel Úřadu pro strategické služby OSS William Donovan a jeho pobočník kapitán Peter Strauss seděli kolem oválného stolu, prohlíželi si neutěšené zprávy a uvažovali o tom, co všechno mohou

znamenat. Ještě znepokojivější byly výpovědi uprchlíků o tom, že tábor smrti se rychle rozšiřuje a že roste také tempo vyhlazování masovým plynováním vězňů. Každý týden byly systematicky likvidovány tisíce a tisíce lidí.

„A to je jen jedno z mnoha takových center smrti,“ poznamenal ponuře Morgenthau, také Žid, jehož prominentní newyorská bankéřská rodina právě dohlédla na to, aby se autentické výpovědi uprchlíků dostaly do rukou prezidenta. „Máme zprávy, že jsou jich desítky. Celé rodiny posílají do plynových komor, hned jak přijedou. Celá města.“

„A jaké jsou teď naše možnosti, pánové?“ rozhlédl se kolem stolu sklíčený prezident. Třetí krvavý rok ve válce, obavy z chystané invaze, rozhodnutí počtvrté kandidovat i progresse jeho ochromující choroby si na něm vybraly svou daň, ale nedokázaly zbavit jeho hlas bojovnosti. „Nemůžeme tu jen tak sedět a dopustit, aby se odehrávala taková nepředstavitelná zvěrstva.“

„Židovský kongres a Výbor pro válečné uprchlíky náš žádají, abychom tábor vybombardovali,“ radil ministr financí. „Už nemůžeme jen tak sedět a čekat.“

„Čeho přesně tím dosáhneme?“ zeptal se Henry Stimson, který sloužil ve vládě dvou prezidentů před Rooseveltem a který se vrátil z penze, aby řídil válečné úsilí státu. „Kromě toho, že zabijeme spoustu nevinných vězňů. Naše bombardéry sotva doletí tam a zase zpátky, když budou plně naložené. Utrpíme značné ztráty. A všichni víme, že na to, co nás čeká, potřebujeme jeden každý z nich.“

Byl květen 1944 a zprávy o finálních přípravách na chystanou invazi do Evropy už stihly proniknout až na Straussovou úroveň.

„Tak jim můžeme aspoň narušit plány a vybombardovat železnice,“ žádonil Morgenthau, který zoufale toužil přesvědčit prezidenta k nějaké akci. „Vězně tam dovážejí v zabezpečených vlcích. Tím bychom aspoň zpomalili tempo vyhlazování.“

„Teď, když se v noci nad celou Evropou prohánějí bombardéry... dělat takové přesné údery na železnice? A když, jak říkáte, je takových táborů mnoho?“

Stimson zaznamenal jeho skepsi. „Myslím si, že to nejlepší, co pro ty ubohé lidi můžeme udělat, pane prezidente, je co nejrychleji se k nim dostat a osvobodit je. Ne sponzorovat nějaké nedomyšlené nálety. Tak to vidím já.“

Prezident se zhluboka nadechl a sundal si brýle s drátěnými obroučkami. Tmavé kruhy kolem očí svědčily o neradostném údělu muže mezi mlýnskými kameny. Mnoho jeho nejbližších přátel byli Židé a žádali bezodkladnou akci. Jeho tým vnesl do vlády víc Židů než kterýkoli předchozí. A jako lidská, soucitná bytost, která se vždycky snažila dávat naději a sílu obyčejnému člověku, byl zprávami o zvěrstvech, které si právě přečetl, znechucen víc než čímkoli, co mu přistálo na stole za celou válku, dokonce víc než tragickými ztrátami amerických životů na tichomořských plážích a ztrátou vojenských jednotek na moři cestou do Anglie.

Ale jako realista Roosevelt věděl, že jeho ministr války má pravdu. Měli před sebou příliš mnoho, a bylo to všechno příliš důležité. Navíc protižidovská lobby byla v zemi dosud velmi silná a zprávy o vojácích ztracených v boji o záchranu židovských životů by se mu příliš nehodily, pokud chtěl být počtvrté zvolen. „Bobe, vím, jak je to pro tebe těžké.“ Položil ruku na rameno ministra financí. „Je to těžké pro nás pro všechny. Což nás přivádí k důvodu, proč jsme se tu dnes večer sešli, pánové. Náš zvláštní projekt. Jak se jmenuje, „Sumec“? Otočil se na šéfa OSS plukovníka Donovana. „Pověz mi, Bille, máme nějakou naději, že je ten projekt ještě živý?“

Jméno „Sumec“ znalo jen velmi málo lidí. Byl to název tajné operace, které velel Strauss a jejímž cílem bylo propašovat z Evropy jednoho konkrétního jedince. Polského Žida, o kterém Rooseveltovi lidé tvrdili, že je pro jejich válečné úsilí nepostradatelný.

Už v roce 1942 se zjistilo, že nositelům dokladů některých latinskoamerických států se ve Varšavě dostávalo zvláštního zacházení. Po několik měsíců se proto stovkám polských a holandských Židů vydávaly falešné doklady z Paraguaye a Salvadoru, aby dostali propustku z Evropy. Mnoho se jich dostalo do severní Francie, kde byli internováni v detenčním centru ve vesnici Vittel, zatímco jejich spisy procházeli skeptičtí němečtí úředníci. Jakkoli nacisté o původu těchto dokumentů pochybovali, nemohli si dovolit rozčítit neutrální latinskoamerické země, jejichž autoritářští vládci jim v podstatě projevovali sympatie. Způsob, jak se právě těmto konkrétním uprchlíkům podařilo přijít k dokladům, tajně pořizovaným antinacistickými emisary na paraguayské a salvadorské ambasádě v Bernu, i ke svému pochybnému původu, se dařilo

držet v tajnosti. Stejně tak zůstával nejasný způsob, jak kontakty sympatizující se Spojenými státy dokázaly dostat dokumenty právě do rukou daného subjektu a jeho rodiny (krycí jméno „Sumec“), které se snažily propašovat ven z Evropy. Nějakou dobu se vyhlídky jevily nadějně. Dvakrát byl zorganizován transport z Evropy, přes Holandsko a přes Francii. Ale Němci akci vždycky na poslední chvíli překazili. A potom, teprve před třemi měsíci, jeden informátor z Varšavy podezřelý původ dokumentů vyrazil, a osud všech vittelských Židů, včetně toho jednoho, kterého tak zoufale potřebovali, se nyní ocitl na tenounké nitce.

„Obávám se, že jsme narazili na překážku, pane prezidente,“ začal Donovan. „Nevíme jistě ani, jestli tam opravdu je.“

„A pokud ano, tak jestli je ještě naživu...“ dodal ministr války Stimson. „Naši zpravodajci o té záležitosti nevědí vůbec nic.“

Emisaři, kteří předávali dokumenty, byli zatčeni a teď seděli v nacistických žalářích.

„Řekli mi, že toho muže stále potřebujeme. Za každou cenu.“ Prezident se otočil ke svému ministrovi války. „Platí to pořád?“

„Absolutně,“ přikývl Stimson. „V Rotterdamu už jsme byli blízko. Dokonce už byl dohodnutý transport. Ale teď...“ Zavrtěl ponuře hlavou, nato vzal pero a namířil ho na maličký fliček na mapě Evropy, která visela na stojanu vedle konferenčního stolu.

Místo jménem Oswiecim. V Polsku.

„Osvětim?“ Roosevelt si nasadil brýle.

„Osvětim je polské jméno pro Auschwitz, pane prezidente,“ vysvětlil ministr války. „Což, ve světle zprávy, kterou jsme si všichni právě přečetli, je důvod, proč jsme tady.“

„Aha.“ Prezident přikývl. „Takže teď je z něj jeden z pěti milionů anonymních Židů, vyhnaných z domovů proti své vůli, bez dokumentů a bez totožnosti?“

„A za pochybným osudem,“ zavrtěl vážně hlavou ministr financí Morgenthau.

„Jsou to i naše osudy, co se ocitlo na miskách vah, pánové.“ Roosevelt odstrčil od stolu své kolečkové křeslo. „Takže jste mi přišli říct, že jsme udělali

všechno, co se dalo, abychom toho muže našli a dostali ho ven. A teď je ztracený. My jsme ztraceni.“

Rozhlédl se kolem stolu. Okamžik nikdo neodpověděl.

„Možná ne tak úplně ztraceni, pane prezidente,“ předklonil se šéf OSS. „Můj kolega kapitán Strauss se na tu situaci podíval důkladněji. A má za to, že by mohl existovat ještě jeden, poslední způsob...“

„Poslední způsob?“ Prezidentův znavený pohled padl na mladého pobočníka.

„Ano, pane prezidente.“

Kapitán, absolvent Kolumbijské právnické fakulty, byl asi třicetiletý muž s mírně prořídými vlasy. Chytrý chlapec, řekli Rooseveltovi. „Tak dobrá, synu, poslouchám vás,“ řekl prezident.

Strauss si odkašlal a ještě jednou se podíval na svého nadřízeného. Otevřel složku.

„Pokračuj,“ kývl na něj Donovan. „Vysvětli mu svůj plán.“